

УДК 343.1:340.134(477)

С.В. ДАВИДЕНКО, канд. юрид. наук, Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО- ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

***Ключові слова:** перегляд судових рішень у кримінальних справах, нововиявлені обставини, потерпілий, цивільний позивач, вдосконалення кримінально-процесуального законодавства*

В умовах побудови демократичної, соціальної, правової держави України актуальною для науки кримінального процесу і практики законотворення є проблема забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального судочинства, в тому числі потерпілої від злочину особи. На сучасному етапі проведення реформи вітчизняної правової системи та у зв'язку з розробкою нового Кримінально-процесуального кодексу України особливої актуальності набувають питання створення системи гарантій прав людини з метою забезпечення її права на доступ до правосуддя та судовий захист, розширення і зміцнення правового статусу особи, вдосконалення процесуального механізму реалізації нею своїх прав, зокрема, права на повне та своєчасне відшкодування завданої злочинним діянням шкоди. На ефективне поновлення прав і законних інтересів осіб, постраждалих від злочинів, орієнтують і сучасні міжнародні документи. Це зумовлює необхідність реформування національного кримінально-проце-

суального законодавства, а саме, інституту перегляду судових рішень у кримінальних справах за нововиявленими обставинами, з метою приведення його у відповідність із загальноновизнаними стандартами в галузі прав людини.

Представники юридичної науки завжди приділяли достатню увагу проблемам і загальній концепції розвитку інституту перегляду судових рішень у кримінальних справах в цілому та перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами зокрема. Різні форми перегляду неодноразово були предметом дисертаційних, спеціальних монографічних та інших комплексних наукових досліджень таких видатних зарубіжних і вітчизняних вчених, як Г.З. Анашкін, В.С. Балакшин, В.М. Блінов, М.П. Ведищев, М.М. Гродзинський, М.О. Громов, Ю.М. Грошевий, П.С. Елькінд, П.А. Лупінська, В.Т. Маляренко, І.Б. Михайловська, І.Д. Перлов, В.С. Поснік, А.Л. Рівлін, М.С. Строгович, Б.С. Тетерин, О.П. Тьомушкін, В.Д. Фінько та ін. Окремим аспектам перегляду судових рішень, що набрали законної сили, в кримінальному судочинстві присвячені роботи таких відомих правознавців, як В.М. Беднарська, Н.Р. Бобечко, О.М. Дроздов, Г.М. Омеляненко, О.Ю. Татаров, Ю.О. Фідря, Л.А. Хрулова та ін. Науковці в своїх працях здійснили ґрунтовний аналіз багатьох теоретичних положень кримінально-процесуального права, що стосуються зазначених стадій провадження. Проте деякі питання до цього часу залишаються не вирішеними, що негативно позначається як на повноті правової регламентації в діючому кримінально-процесуальному законодавстві інституту перегляду судових рішень, у тому числі за нововиявленими обставинами, так і на ефективності застосування його норм у діяльності правоохоронних та судових органів. Зокрема, це стосується особливостей процесуального статусу потерпілого, цивільного позивача та їхніх представників при провадженні в кримінальній справі у зв'язку з нововиявленими обставинами, що набуває теоретичного та практичного значен-

ня. Наведене свідчить про актуальність поставлених питань і необхідність вдосконалення норм, які регулюють дані положення.

У кримінальному судочинстві такий вид перегляду судових рішень, що набрали законної сили, слід розглядати в декількох аспектах. По-перше, це надзвичайно важливий процесуальний засіб: а) вирішення завдань кримінального судочинства (ст.2 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК); б) захисту прав і свобод людини і громадянина в національних судових інстанціях перед зверненням до відповідних міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій (ч.4 ст.55 Конституції України). По-друге, він є одним із найефективніших правових способів ефективного відновлення порушених суспільно-небезпечними діями майнових та особистих немайнових прав і законних інтересів осіб, потерпілих від злочинів. І, по-третє, цей резервний, виключний механізм надійного захисту прав, свобод і законних інтересів осіб, які беруть участь в даній стадії кримінального провадження, виступає додатковою процесуальною гарантією усунення судових помилок, і як наслідок – правосудності прийнятого судового рішення [1, с.5; 2, с.14].

Визначивши у ч.1 ст.400-8 КПК, що заяви про перегляд справи заінтересовані особи, підприємства, установи, організації і посадові особи подають прокуророві, законодавець водночас не передбачив чіткої системи приводів до відновлення провадження в справі у зв'язку з нововиявленими обставинами, як це зроблено в кримінально-процесуальному законі щодо приводів до порушення кримінальної справи [1, с.165]. У зв'язку з цим пропонуємо або доповнити статтю 400-8 КПК необхідною частиною, або змінити редакцію ч.1 ст.400-8 КПК, уточнивши її положення.

До того ж чинний Кримінально-процесуальний кодекс України не розкриває зміст нормативного поняття «заінтересовані особи». Як слушно відзначає О.М. Дроздов, існуючі в нашій країні судові процедури далеко не завжди дозволяють людині повною мірою

використовувати надане їм Конституцією України право на ініціювання перегляду судових рішень в кримінальних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами. Звісно, що це негативно позначається на правовому статусі громадян і за певних умов може стати правовою перепоною для його повноцінної реалізації [3, с.18].

У контексті висвітлення окресленого питання важливою постає проблема строків розгляду заяви, повідомлення чи клопотання про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами. За загальним правилом, прокурор зобов'язаний розглянути відповідну заяву чи клопотання і за результатами прийняти по ній рішення в строки, передбачені статтею 97 КПК. Оскільки кримінально-процесуальним законодавством не визначені строки розгляду заяв, повідомлень чи клопотань про нововиявлені обставини, В.С. Балакшин вважає за доцільне встановити у главі 32 КПК України, що регулює процедуру перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, оптимальний для цього строк в один місяць [4, с.12–13]. Так як дослідча перевірка нововиявлених обставин має певну специфіку, але зазвичай проводиться згідно з вимогами ст.97 КПК, виникає нагальна потреба в детальній нормативній регламентації такого порядку.

Проаналізувавши положення частин 2 та 3 ст.400-8 КПК, можна констатувати, – коли за результатами попередньої перевірки прокурор дійшов висновку, що є достатні дані, які вказують на наявність ознак однієї з передбачених законом нововиявлених обставин, він виносить постанову про призначення розслідування цих обставин, в якій і зазначає конкретні підстави до порушення провадження в справі у зв'язку з нововиявленими обставинами. Відсутність на цьому етапі кримінального судочинства законодавчого врегулювання процесуального порядку відмови у відновленні справи за нововиявленими обставинами призводить до того, що прокурори не виносять вмотивовану постанову про відмову у призначенні розслідування нововиявлених обставин і не повідомляють про прийняте рі-

шення особам, які подали заяву. Вищевикладене дозволяє стверджувати, що залишилося поза увагою нормотворців питання щодо права заінтересованих осіб оскаржити вищестоящому прокуророві або до суду як постанову прокурора про призначення розслідування нововиявлених обставин, так і постанову про відмову у призначенні розслідування вказаних обставин. Можливість такого оскарження буде прямо залежати від встановлення процесуальних гарантій своєчасної реалізації такого права, а саме, закріплення правових приписів, якими прокурора буде зобов'язано направляти протягом доби копії відповідних постанов всім заінтересованим особам, зокрема, потерпілому, цивільному позивачу та їхнім представникам. В іншому разі сенсу надання права немає, оскільки воно залишиться простою декларацією.

Вважаємо за необхідне підтримати М.П. Ведищева, який вказує на обов'язок слідчого, прокурора по закінченні розслідування ознайомити потерпілого, цивільного позивача та їх представників з матеріалами перевірки або розслідування нововиявлених обставин, у тому числі з висновком прокурора про відновлення провадження в кримінальній справі у зв'язку з нововиявленими обставинами [5, с.137, 151]. Така позиція знаходить своє підтвердження в ухвалі Конституційного Суду Російської Федерації від 18.01.2005 р. № 39-О: згідно з ч.2 ст.24 Конституції Російської Федерації органи державної влади, їх посадові особи повинні забезпечити кожному можливість ознайомитися з документами і матеріалами, що безпосередньо торкаються його прав і свобод, якщо інше не передбачено законом. При цьому законодавець вправі визначити умови та порядок реалізації права на отримання вказаної інформації, конкретизувати його зміст, не допускаючи перекручування самої суті даного права і введення таких його обмежень, які суперечили б конституційно значущим цілям. Іншими словами, інформація повинна бути доступна громадянину, якщо зібрані документи торкаються його прав, свобод і законних інтересів,

а кримінально-процесуальний закон не встановлює спеціальний правовий статус інформації, що міститься в матеріалах перевірки або розслідування нововиявлених обставин [6].

З урахуванням вищевикладеного, доцільним вбачається закріплення у відповідних статтях глави 32 КПК України положення про те, що ознайомлення з матеріалами кримінальної справи зазначених осіб по закінченню провадження за нововиявленими обставинами має відбуватися в порядку, регламентованому статтями 217 та 222 КПК.

О.М. Дроздов справедливо наголошує на тому, що зауваження викликає зміст ч.6 ст.400-8 КПК, відповідно до якої, коли після проведеного розслідування прокурор не вбачає підстав для перегляду кримінальної справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, він відмовляє в цьому своєю мотивованою постановою, про що повідомляє осіб та підприємства, установи, організації, які подали заяви. Ця постанова може бути оскаржена вищестоящому прокуророві. Про прийняте рішення прокурор повинен повідомити не лише перерахованих суб'єктів, а всіх заінтересованих осіб шляхом направлення останнім копій постанови про відмову в перегляді кримінальної справи у зв'язку з нововиявленими обставинами. Відтак, в кримінально-процесуальному законі слід передбачити процедуру оскарження названої постанови не лише вищестоящому прокуророві, але й у судовому порядку [7, с.206], оскільки інше являло б собою істотне обмеження конституційного права громадян на доступ до механізмів правосуддя та судовий захист. Наприклад, відповідно до ч.3 ст.421 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Беларусь від 16.07.1999 р. № 295-3 за відсутності підстав до відновлення провадження в кримінальній справі прокурор своєю мотивованою постановою закриває порушене ним провадження за нововиявленими обставинами. Постанова про закриття такого провадження доводиться до відома заінтересованих осіб з роз'ясненням їм права оскаржити цю постанову вищестоящому прокуророві [8], а згідно

з частинами 2 та 3 ст.475 Кримінально-процесуального кодексу Республіки Казахстан від 13.12.1997 р. № 206-1 – до суду, який відповідно до статті 476 чинного Кодексу правомочний вирішувати питання про відновлення провадження в даній кримінальній справі у зв'язку з нововиявленими обставинами [9]. Аналогічні положення містяться й у нормах частин 2 та 3 ст.416 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації від 18.12.2001 р. № 174-ФЗ [10].

Коли прокурор, якому законом, зокрема, частинами 4 і 5 ст.400-8 КПК, надане право вирішувати питання про подання заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами до апеляційного чи касаційного суду, не погоджується з висновком прокурора, котрий провадив розслідування нововиявлених обставин, щодо наявності підстав до відновлення справи, він зобов'язаний: а) винести постанову про відмову в поданні заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами; б) повідомити про це осіб та підприємства, установи, організації, які подали заяву. Вбачається, що названа постанова може бути оскаржена за процедурою, передбаченою ст.236 КПК.

Згідно з нормативними положеннями ч.1 ст.400-9 КПК, клопотання про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами вправі подавати прокуророві учасники процесу, в тому числі потерпілий, цивільний позивач та їхні представники, а також інші особи, якщо таке право надано їм законом. На думку деяких авторів, необхідно законодавчо закріпити право останніх звертатися з клопотанням про перегляд справи за нововиявленими обставинами не через відповідного прокурора, а безпосередньо до суду апеляційної чи касаційної інстанції. Якщо прокурор не погодиться із наявністю таких обставин, це питання має вирішуватись у судовому змагальному процесі [11, с.83]. Така пропозиція знаходить своє найбільш повне відображення в положеннях проекту Кримінально-процесуального кодексу України, внесеного до Верховної Ради народними депутатами

В.Р. Мойсиком, І.В. Вернидубовим, С.В. Ківаловим, Ю.А. Кармазіним і зареєстрованого 13.12.2007 р. за № 1233 (далі – проект КПК № 1233). Відповідно до частин 1 та 2 ст.592 цього проекту заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами сторони кримінального провадження подають до суду першої інстанції, який розглядав дану справу. Після надходження такої заяви суддя виносить ухвалу про призначення розгляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами або про направлення справи прокурору чи у відповідний орган досудового слідства, якщо обставини потребують перевірки. Отримавши матеріали перевірки і висновок прокурора щодо існування нововиявлених обставин, які мають значення для вирішення справи по суті, суд призначає справу до розгляду у зв'язку з нововиявленими обставинами (ч.3 ст.593 проекту КПК № 1233). Згідно з частинами 1 та 2 ст.594 вказаного законопроекту заява про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається судом першої інстанції за правилами, встановленими для головного судового розгляду справ цим Кодексом. На судове рішення, ухвалене за наслідками розгляду справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, може бути подана апеляція в загальному порядку [12].

Відсутність у чинному КПК України чіткої законодавчої регламентації правового статусу осіб, які беруть участь у процедурі перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, на практиці призводить до порушення їхніх прав і законних інтересів [1, с.152–153]. Так, заява про перегляд кримінальної справи у зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається апеляційним чи касаційним судом за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку (ч.1 ст.400-10 КПК). При цьому неявка учасників процесу на засідання суду апеляційної чи касаційної інстанції не є перешкодою для розгляду справи (ч.2 ст.394 та ч.3 ст.362 КПК). Водночас, якщо будь-хто з учасників бажає взяти участь у судовому розгляді справи, але не може це зробити з об'єктивних причин, суд зобов'язаний за-

безпечити реалізацію наданого права, тобто відкласти розгляд справи на той день і час, коли заінтересована особа зможе взяти участь у судовому засіданні [13, с.27]. На нашу думку, такий підхід відповідає вимогам ч.3 ст.7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. № 2453-VI, за якою кожен має право на особисту участь у розгляді своєї справи у визначеному процесуальним законом порядку в суді будь-якої інстанції [14].

Важливими складовими права на судовий захист на цій стадії кримінального судочинства є право особи, яка подала заяву про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами, а також інших учасників процесу швидко та офіційно бути повідомленими про результати такого розгляду в письмовій формі, тобто шляхом направлення або вручення їм копій відповідного судового рішення [3, с.20].

Таким чином, окреслені проблеми інституту перегляду судових рішень у кримінальних справах у зв'язку з нововиявленими обставинами зумовлюють необхідність постійного розроблення теоретично обґрунтованих пропозицій, спрямованих на: а) усунення наявних прогалин встановленого порядку цього провадження та подальше вдосконалення основних положень вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, що регламентують такі дискусійні питання; б) оптимізацію практики застосування норм даного правового інституту. Все це являє собою суттєвий чинник, що спонукає до пошуку нових концептуальних підходів до формування сучасної доктрини перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беднарська В. М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві України : монографія / В. М. Беднарська. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2009. – 256 с.
2. Матвиенко Н. Обстоятельства вновь открылись / Н. Матвиенко // Юридическая практика. – 14.09.2010. – № 37 (664). – С. 14–15.
3. Дроздов О. М. До проблеми реалізації права на судовий захист в кримінальному судочинстві на стадії перегляду судових рішень в порядку виключного провадження / О. М. Дроздов // Держава і право України: актуальні проблеми історії, теорії та практики : збірник тез IV щорічної наук. конф. викладачів та студентів Полтавськ. ф-ту Нац. юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого за результатами роботи у 2009/2010 навчальному році (22-23 квітня 2010 р.) / за заг. ред. проф. В. В. Комарова. – Полтава : Вид-во ТОВ «Фірма «ТЕХСЕРВІС», 2010. – С. 17-20.
4. Балакшин В. С. Вновь открывшиеся обстоятельства и их расследование в советском уголовном процессе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. С. Балакшин ; Свердловск. орден Трудового Красного Знамени юрид. ин-т имени Р. А. Руденко – Свердловск, 1986. – 19 с.
5. Ведищев Н. П. Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых или вновь открывшихся обстоятельств / Н. П. Ведищев. – М. : Изд-во «Юрлитинформ», 2003. – 256 с.
6. Определение Конституционного Суда Российской Федерации по жалобе гражданина Часовских Сергея Владимировича на нарушение его конституционных прав частью второй статьи 416 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации от 18 января 2005 года № 39-О // Дайджест официальных материалов и публикаций периодической печати конституционного правосудия в странах СНГ и Балтии. – 2005. – № 10. – Ч. 1. – С. 23–28.
7. Дроздов О. М. До проблеми впливу багатомірності істини на зміст стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження у кримінальному судочинстві України / О. М. Дроздов // Теоретичні основи забезпечення якості кримінального законодавства та правозастосовчої діяльності у сфері боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф. (15 травня 2009 р.) / ред. кол. В. І. Борисов (голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2009. – С. 202–206.
8. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь : от 16.07.1999. – № 295-3

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yurist.by/glava-43-vozobnovlenie-proizvodstva-po-ugolovnomu-delu-po-vnov-otkryvshimsya-obstoyatelstvam>.

9. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан : от 13.12.1997 г., № 206-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00147&uro=08499>.

10 Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации : от 18.12.2001 г., № 174-ФЗ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consultant.ru/popular/upkrf/11_67.html#p6032.

11. Ольшанська Н. Про перегляд судових рішень у кримінальних справах за нововиявленими обставинами / Н. Ольшанська // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 11 (53). – С. 79–85.

12. Кримінально-процесуальний кодекс України : проект Закону України, внесенного народними депутатами В. Р. Мойсиком, І. В. Вернидубовим, С. В. Ківаловим, Ю. А. Кармазіним (від 13.12.2007 р., реєстр. № 1233) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=31115.

13. Хруслова Л. А. Прокурор у перегляді судових рішень у кримінальних справах в порядку виключного провадження : навч. посібник / Л. А. Хруслова. – К. : Правова єдність, 2009. – 48 с.

14. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : від 07.07.2010 р., № 2453-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2453-17>.

Давиденко С. В. Питання вдосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами у кримінальному судочинстві України / С. В. Давиденко // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 214–219 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11dsvkcu.pdf>

Досліджені проблеми щодо розробки концепції розвитку та пропозицій із вдосконалення окремих норм діючого інституту перегляду судових рішень у кримінальних справах за нововиявленими обставинами. Зокрема, це стосується особливостей процесуального статусу потерпілого, цивільного позивача та їхніх представників в даній стадії провадження.

***

Давыденко С.В. Вопросы усовершенствования уголовно-процессуального законодательства о просмотре судебных решений за нововьявленными обстоятельствами в криминальном судопроизводстве Украины

Исследованы проблемы по разработке концепции развития и предложений по усовершенствованию некоторых норм действующего института пересмотра судебных решений по уголовным делам в связи с вновь открывшимися обстоятельствами. В частности, это касается особенностей процессуального статуса потерпевшего, гражданского истца, а также их представителей на данной стадии уголовного судопроизводства.

***

Davidenko S.V. Question of Improvement of the Criminally-Remedial Legislation in Viewing of Judgments behind the New Revealed Circumstances in Criminal Legal Proceedings of Ukraine

Researching of problems, working-out of conception of development and suggestions about perfecting some norms of operating institute of revision of court decisions in criminal cases after exposing new circumstances is devoted. In particular, it touches the features of judicial status of a victim, civil plaintiff and their representatives, in this stage of realization.